

جامعہ شناسی بلوط

«باتاکیا بر منطقه رویشی زاگرس»

جلال یوسفی

محمد مہدی یوسفی

سرشناسه : یوسفی، جلال : ۱۳۴۳

عنوان و نام پدید آور : جامعه شناسی بلوط « با تأکید بر منطقه رویشی زاگرس » /

جلال یوسفی، محمد مهدی یوسفی.

نشر : تهران: کتاب اول، ۱۳۹۲

مشخصات ظاهری : ۲۱۰ ص.

شابک : ۷-۰۶-۶۸۹۰-۶۰۰-۹۷۸ : ۹۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی : فیا

یاد داشت : کتابنامه

موضوع : بلوط

موضوع : بلوط - ایران - بیماری ها و آفت ها

موضوع : زاگرس

شناسه افزوده : محمد مهدی یوسفی، ۱۳۶۷-

رده بندی کنگره : ۱۳۹۲ ی ۹ ب ۸ / ۳۹۷ SD

رده بندی دیویی : ۶۳۴/۹۷۲۱۱:

شماره کتابشناسی ملی : ۳۱۰۹۷۳۹:

جامعه شناسی بلوط « با تأکید بر منطقه رویشی زاگرس »

نویسندگان : جلال یوسفی، محمد مهدی یوسفی

ناشر : کتاب اول نوبت چاپ : اول ۱۳۹۲ تهران : چاپخانه : سپهر اندیشه

طرح روی جلد از: حمیدرضا دهقان تیسراژ: ۱۰۰۰ نسخه قیمت : ۸۰۰۰ تومان

شابک : ۷-۰۶-۶۸۹۰-۶۰۰-۹۷۸ ISBN: 978-600-6890-06-7

حق چاپ و هرگونه حقوق برای مؤلفان محفوظ است.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۹	پیشگفتار.....
۱۳	فصل اول / منابع طبیعی و جنگل.....
۱۵	مقدمه.....
۱۶	منابع طبیعی در ایران.....
۱۷	جنگل های ایران.....
۲۱	اهمیت جنگل.....
۳۵	گیاه بلوط.....
۳۵	اهمیت بلوط.....
۴۳	سابقه موضوع.....
۴۶	خلاصه و نتیجه گیری فصل اول.....
۴۷	منابع فارسی فصل اول.....
۵۵	منابع انگلیسی فصل اول.....
۵۹	فصل دوم / گیاه شناسی بوط.....
۶۱	مقدمه.....
۶۱	انواع بلوط.....

۷۷	نحوه و مراحل رشد بلوط.....
۸۴	اجزاء میوه درخت بلوط.....
۸۵	اقسام بلوط در فرهنگ مردم بومی.....
۹۰	ترکیبات بلوط.....
۹۳	تعداد درختان بلوط در ایران.....
۹۶	خلاصه و نتیجه گیری فصل دوم.....
۹۷	منابع فارسی فصل دوم.....
۹۸	منابع انگلیسی فصل دوم.....
۹۹	فصل سوم/ پراکندگی جغرافیایی بلوط.....
۱۰۱	مقدمه.....
۱۰۱	پراکندگی جغرافیایی بلوط در جهان.....
۱۰۹	پراکندگی جغرافیایی بلوط در ایران.....
۱۲	منطقه رویشی زاگرس.....
۲۰	معرفی مختصر منطقه ممسنی و رستم.....
۲۰	پراکندگی جغرافیایی بلوط در شهرستان های ممسنی و رستم.....
۳۱	خلاصه و نتیجه گیری فصل سوم.....
۳۲	منابع فارسی فصل سوم.....
۳۳	منابع انگلیسی فصل سوم.....
۳۵	فصل چهارم/ آفات و بیماری های بلوط.....
۳۷	مقدمه.....
۳۸	آفات و بیماری ها.....
۴۷	انواع آفات و بیماری های بلوط از منظری دیگری.....
۴۸	علت ابتلاء جنگل های بلوط زاگرس.....

۱۵۵	 خلاصه و نتیجه گیری فصل
۱۵۶	 منابع فارسی فصل چهارم
۱۵۸	 منابع انگلیسی فصل چهارم
۱۵۹	 فصل پنجم/ خواص و کاربرد بلوط
۱۶۱	 مقدمه
۱۷۰	 کاربرد غذایی محصول بلوط
۱۸۷	 خواص و کاربرد دارویی بلوط
۱۹۲	 استفاده های زیست محیطی
۱۹۶	 کاربردهای صنعتی
۱۹۶	 استفاده در صنایع چوب
۲۰۶	 استفاده در صنایع رنگرزی
۲۰۷	 کاربرد بلوط در صنایع دباغی و چرم سازی
۲۱۷	 استفاده های متفرقه
۲۱۸	 خلاصه و نتیجه گیری فصل چهارم
۲۲۰	 منابع فارسی فصل چهارم
۲۲۳	 منابع انگلیسی فصل چهارم

پیشگفتار

مردمانی که امروز در شهرها، شهرک و روستاها زندگی می‌کنند، همه روزگاری چنین زندگی نداشتند و از وسایل رفاه و آسایش کنونی و انواع غذا و لباس‌های رنگارنگ برخوردار نبودند. برخی از این مردم، مردمانی بودند که در سیستم ایلی زندگی می‌کردند و برای یافتن مراتع جدید و نیز فرار از گرما با دام‌های از منطقه‌ای به منطقه دیگر کوچ می‌کردند. مردمان ایل نشین اغلب در مناطق کوهستانی دارای آب و علف زندگی می‌کردند تا بتوانند از مواهب آن مناطق استفاده نمایند. راستی در آن زمان‌هایی که عشایر دائماً در حرکت بودند و نمی‌توانستند گندم بکارند، ویا طبیب و دارویی نبود تا امراض خویش را مداوا کنند، کارخانه رنگ‌رزی نبود تا با آن پشم‌های خویش رنگ کنند و قالی و دست‌بافت‌های زیبا ببافند، صنعت دباغی و چرم‌سازی نبود تا با آن مشک و نخ‌های محکم برای دوخت و دوز تهیه کنند و... مردمان کوهستان نشین در آن دنیای دور از شهر و بیمارستان (آن هم در آن دوران) صنایع و... سایر مشکلات خود را چگونه بر طرف می‌کردند؟

اگر به تاریخ زندگی بشر از آغاز تا کنون نگاهی کوتاه باندازیم، یعنی از شکل‌گیری موجودی که مردم‌شناسان اسم آن را گونه‌ای از انسان نامیده‌اند تاکنون گونه‌های مختلف بشر با طبیعت اطراف خود در مبارزه بوده تا بتواند زنده بماند.

روزگاری در دوران انسان‌های «همو آرکتوس» شاید فقط از گیاهان به صورت سایر حیوانات استفاده می‌کرده است، کم‌کم ابزار می‌سازد و به «هموهایپس» یعنی انسان ابزار ساز معروف می‌گردد و به هر تقدیر این فرهنگ ۲/۸۰۰/۰۰۰ سال به تدریج کامل و کامل‌تر می‌شود و انسان‌ها به تبع آن پیشرفت کرده و پس از گذر از فرهنگ‌گونه‌های انسانی به فرهنگی نسبتاً کامل‌تر در دوران انسان اندیشمند کهن می‌رسند و پس از آن به فرهنگ نوع بشر کنونی می‌رسیم و بدان انسان اندیشمند اندیشمند می‌گویند، که حدود ۴۰ هزار سال پیش شروع شده و تا دوران فرهنگ میانه سنگی و نو سنگی و نهایتاً

دوران تاریخی می رسد که از اختراع خط و شهر نشینی آغاز می گردد. در این دوران انسان برای تسلط بر طبیعت و استفاده از آن به ابزارهای پیشرفته ای دست یافته است. پس از گذشت هزاران سال انسان به کشفی بزرگ می رسد که بدان انقلاب صنعتی می گویند. اما با همه این پیشرفت ها، نیز انسان هایی در سیستم های خاصی زندگی می کردند که مثل گذشتگان تا صده اخیر و حتی چهار تا پنج دهه اخیر در ایران به طور سنتی زندگی می گذراندند.

این مردم از طبیعت اطراف خود برای بقاء خود و احشامشان استفاده می کردند که عرصه های مختلفی در طبیعت وجود دارد. یکی از این عرصه ها بستر جنگل و مرتع است. در جنگل ها و مراتع انواع گیاهان خوراکی، صنعتی و دارویی وجود دارد که بشر به صورت طبیعی از آنها استفاده می نمود و امروزه پایداری این گیاهان در رابطه با نوع صنعتی آن ثابت شده است.

یکی از این گیاهان درخت بلوط است. تا کنون بالغ بر شش صد گونه بلوط در دنیا و بیش از ۲۰۰ گونه در ایران شناسایی شده است. این گیاهان در انواع، گونه ها و واریته های متعدد به وفور در مناطق معتدله کوهستانی یافت می شوند.

در ایران سه نوع کلی آن معروف است. این انواع عبارتند از: شاه بلوط، بلند مازو (دار مازو) و بلوط ایرانی که بدان « پرسیکا » نیز می گویند. دو نوع اول در سه استان شمالی و نوع دوم با واریته های متعدد در منطقه رویشی زاگرس می رویند. ۲۰۰ گونه معمولاً از واریته های این سه نوع بخصوص نوع بلوط ایرانی هستند.

بلوط گیاه معجره آسایی است. من اسم آن را در این جا « درخت افسانه ای » می گذارم از آن جهت که وقتی فواید و خواص آن را در زندگی بشر بررسی می کنیم و به جامعه کنونی ارایه می نماییم، برای این نسل بیشتر به افسانه می ماند تا این که به عنوان یک واقعیت آن را باور کنند.

به هر حال در این کتاب بر آن شدیم تا گذری کوتاه بر این درخت افسانه‌ای خودمان بیندازیم. از همین رو فصل اول کتاب از جنگل‌ها شروع شده و به گیاه بلوط ختم شد. فصل دوم گیاه‌شناسی بلوط را در بر می‌گیرد و فصل سوم پراکنش آن را در جهان، ایران و منطقه رویشی زاگرس به ویژه منطقه ممسنی و رستم بررسی می‌کند. در فصل چهارم به طور گذرا به آفات و بیماری‌های بلوط بخصوص در زاگرس اشاره رفته است. در فصل پنجم نیز به طور خلاصه به کاربردهای بلوط تا آنجا که بر ما اثبات شده است پرداخته ایم و ذکر این سخن ضروری است که به دلایل متعدد در این نوبت، این کتاب تقریباً به صورت ناقص به زیر چاپ می‌رود، زیرا تا لحظه‌های آخر نتوانستیم به ارتباط آن با قشربندی جامعه عشایری و برخی ریزه کاری‌های دیگر اشاره کنیم.

چاپ این اثر در این مقطع زمانی به صورت بسیار غیر منتظره انجام می‌گیرد و لذا بیم آن داریم که نواقص آن کم نباشد اما از دیگر سو نگران نیستیم چون جامعه‌ای داریم که مملو از فرهیختگانی است که انشاء الله بر این نواقص ما بادی‌ی انتقادی نگریسته و یادآوری‌های لازم را خواهند نمود.

این کتاب با کمک و همکاری بسیاری از مردم خوب مناطق عشایری تهیه گردیده است که جا دارد در همین جا از همه آن مردمان میهمان نواز و مخلص آن مناطق تقدیر و تشکر کرده و از راه دور بر دست تک‌تک آنان بوسه می‌زنم. هم‌چنین از دوست خوبم آقای هادی حسین زاده داورزنی مدیر محترم امور فرهنگی شهرداری منطقه ۷ تهران و دانشجوی دکتری تخصصی جامعه‌شناسی فرهنگی که زمینه چاپ این اثر را آماده کردند، تقدیر و تشکر خاص می‌نمایم.

در آخر تذکر این نکته را ضروری می‌دانم که هرچند این کتاب با مشارکت، همراهی و همکاری آقای محمد مهدی یوسفی دانشجوی کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی آماده گردیده است، اما کلیه نقص‌های آن اعم از فنی، ادبی و غیره متوجه اینجانب است.

مقدمه

منابع طبیعی بخصوص جنگل‌ها نعمت‌های خدادادی نشاط‌آوری هستند که نقش مهمی در زندگی انسان و دیگر موجودات زنده ایفا می‌نمایند. مهمترین فایده جنگل‌ها برای موجودات زنده تولید اکسیژن می‌باشد. درختان گاز کربنیک را می‌گیرند و اکسیژن پس می‌دهند. از این رو زنده ماندن ما انسان‌ها مدیون درختان می‌باشد. علاوه بر تولید اکسیژن، جنگل‌ها محل تفرجگاه و تفریح برای انسان‌ها می‌باشد و در شادی و نشاط‌آوری نقش بسیار ارزنده‌ای دارد. همچنین درختان منبعی عظیم برای حفاظت از جانوران مختلف می‌باشند و بدون وجود این ذخیره عظیم ادامه زندگی برای حیات وحش (حیوانات جنگلی) امکان ندارد.

جنگل‌ها علاوه بر این ذخیره‌گاه منابع ژنتیکی و گیاهی است و منبع تولید چوب می‌باشد که سالیانه مقادیر زیادی چوب جهت مصارف مختلف به انسان تحویل می‌دهد. فایده بسیار مهم دیگر جنگل‌ها حفاظت از خاک می‌باشد. که درختان ضمن نگهداری از خاک به وسیله ریشه‌های خود، مانعی برای سیلاب‌ها می‌باشند. از تولید دیگر درختان این است که ذخیره‌گاه بسیار بزرگی برای آب می‌باشند، از این رو جنگل‌ها منابع عظیم آب‌های زیرزمینی می‌باشند. جنگل‌ها فواید متفرقه‌ای چون مواد غذایی، دارویی، صنعتی و... دارند. جنگل‌ها همچنین چراگاه خوب و مناسبی برای دام و تولید علوفه در زیر اشکوب می‌باشند.

آنچه ذکر شد نمونه‌ای فهرست‌وار از فواید ارزنده جنگل‌ها می‌باشد. با این همه ارزشی که جنگل برای بشریت دارد، اما سالانه به علت تخریب آن به دست بشر روز بروز از حجم آن کاسته می‌گردد. «در ده هزار سال پیش سطح جنگل‌های جهان شش میلیارد هکتار بوده که از آن هنگام تا کنون بیش از سی درصد آن کاهش یافته و به چهار میلیارد هکتار رسیده است و سی در صد خشکی‌های زمین را می‌پوشاند» (رزاقی، ۱۸). برابر آمار سازمان خوار و بار و کشاورزی سازمان ملل متحد (فائو F.A.O) نرخ تخریب جنگل‌ها در دهه ۸۰ نسبت به گذشته دو برابر شده و سالانه بطور متوسط هفده میلیون هکتار از جنگل‌ها تخریب می‌گردد (همان، ۱۸) و این در حالی است که برابر آمار جدید از سال ۱۹۸۰ تا ۱۹۹۵ میزان جنگل‌های دنیا با وجود چهل و یک میلیون هکتار جنگلکاری به ۲۲۳ میلیون هکتار

جامعه شناسی بلوط « با تأکید بر منطقه رویشی زاگرس »

بالغ شده است (لاجوردی، ۷۸). از جمله عواملی را که در تخریب جنگل ها دخالت دارند ، بدین شرح است: نزولات جوی، بارندگی به صورت رگبار، کمبود مواد آلی، شوری و قلیایی خاک، تراکم جمعیت و نهایتاً تبدیل کاربری اراضی که موجب تخریب اراضی می گردند. البته عمده تخریب به وسیله خود انسان صورت می گیرد و میرود که محیط زیست دچار عارضه ای جبران ناپذیر گردد. درخت بلوط به عنوان درختی تنومند و با عمری نزدیک به ده قرن جایگاه خاصی در جنگل ها و حفظ محیط زیست دارد.

منابع طبیعی ایران

سلسله جبال البرز و زاگرس کویرهای مرکزی، آبرفت ها، کوه ها و تپه ها در کنار توده های مختلف هوا کشورمان را جزو کشورهای مهم با تنوع اقلیمی قرار داده به نحوی که جغرافیدانان سرزمین ایران را پل ارتباطی بین اقالیم جهانی نامیده اند و این شرایط موجب شکل گیری پوشش متنوع گیاهی در این پهنه وسیع شده است. عرصه حوزه های آبخیز کشور را ۶۰ ابرحوزه برابر با مساحت کل کشور تشکیل می دهد. مساحت منابع طبیعی ایران شامل جنگل، مرتع، بیابان و بیشه زار و درختچه دار ۱۳۵،۴۳۸،۸۱۳ هکتار معادل ۸۳/۴۸ درصد مساحت کشور و به شرح زیر می باشد .

جدول ۱-۱ سیمای کلی منابع طبیعی ایران (واحد: هکتار)

منابع طبیعی	مساحت	درصد از سطح کل کشور
جنگل	۱۴۲۰۲۵۵۹	۸/۷۵
مراتع	۸۶۱۰۳۹۴۰	۵۲/۷
پدیده های بیابانی	۳۲۵۷۹۶۳۱	۲۰/۸
بیشه زار و درختچه	۲۵۵۲۶۸۲	۱/۵۸
کل منابع طبیعی کشور	۱۳۵۴۳۸۸۱۳	۸۳/۴۸
سایر کاربری ها	۲۶۸۰۶۷۴۴	۱۶/۵۲
مجموع	۱۶۲۲۴۵۵۵۶	۱۰۰

منبع: سایت سازمان جنگل ها و مراتع کشور